Limburgse wetenschappelijke collecties

Hun teloorgang en wederopstanding, 1750-2000

Ernst Homburg

13e Dijksterhuislezing, Maastricht, 13 oktober 2016

Dijksterhuislezingen

- Genoemd naar Eduard J. Dijksterhuis (1892-1965), ‘veerman tussen twee culturen’ (alfa en bêta)
- Met Reijer Hooykaas, grondlegger van de wetenschapsgeschiedenis in NL
- Ingesteld ca. 2003 door de in 1997 opgerichte Stichting Academisch Erfgoed, waarin toen 5 universiteiten deelnamen (UL, RUG, UvA, UU, TUD)
- Afwisselend in verschillende universiteitssteden. Later kwamen TUE, VU, RUN, UM en WUR erbij.
- Eerste in 2004: Vincent Icke.

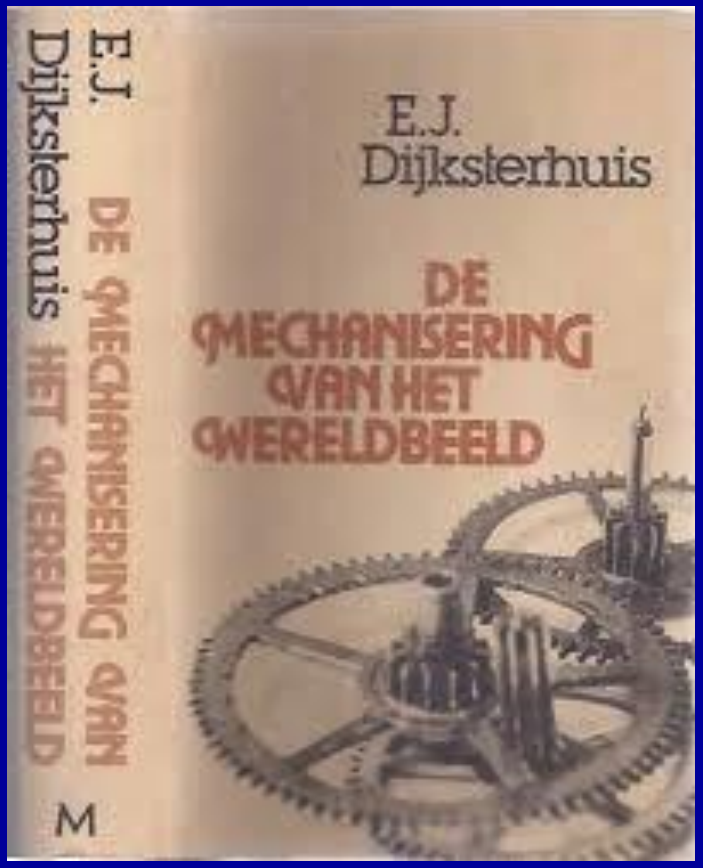

(0) Academisch Erfgoed

- Voorwerpen gebruikt voor onderzoek en onderwijs, zoals meetapparatuur, wiskundige modellen, onderwijsplaten en botanische collecties. Maar ook: hoogleraararchieven, collegedictaten, etc.

- Vooral botanische, medische, geologische collecties, en fysische instrumenten speelden vroeger een grote rol in onderwijs en onderzoek.

Academische collecties online

- http://www.academischecollecties.nl/

- Amsterdam (UBA) *11859*
- Groningen *5636*
- Delft *4623*
- Leiden *3378*
- Utrecht *2821*
- Amsterdam (UBVU) *1539*
- Maastricht *1106*
- Eindhoven *82*
- Wageningen *6*

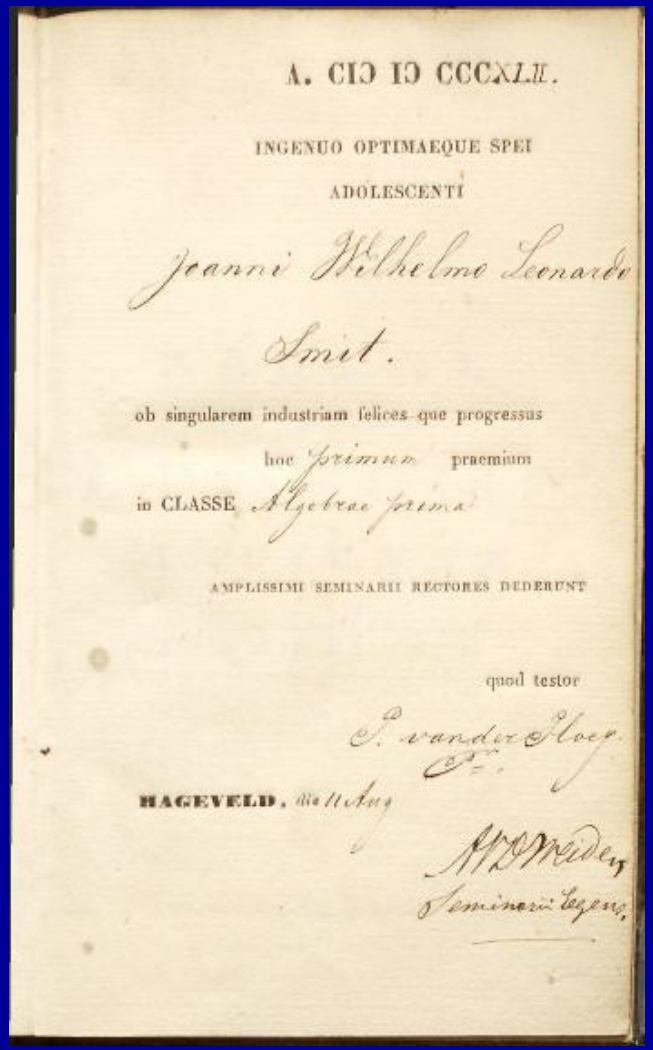

A. CIↃ IↃ CCCXLII.

INGENUO OPTIMAEQUE SPEI

ADOLESCENTI

Joanni Wilhelmo Leonardo

Smit.

ob singularem industriam felices que progressus

hoc primum praemium

in CLASSE Algebrae prima

AMPLISSIMI SEMINARII RECTORES DEDERUNT

quod testor

P. van der Hoeven

HAGEVELD, Mathesis

W. D. Meijer

Seminarii Legens.

Klassieke academische collecties

….. en Maastricht?

Jaar	Stad	UB-BC	Hortus	Univ. Museum	MedFac	Overig
1575	Leiden	X	X	Academisch Historisch	X	Boerhaave; + Rijksmusea Oudheden; Volkenkunde; Natuurlijke Historie; Geologie en Mineralogie; (Siebold)
1614	Groningen	X	X	**X**		Doc. Nedl. Politieke Partijen; Archeologie
1632	Amsterdam	X	Hortus	X	X	Allard Pierson; Artis Zoölogisch Museum.
1636	Utrecht	X	X	**X**	X	Sonnenborgh.; Diergeneenskunde.
1842	Delft	X	X	Centraal Depot; Techniekmuseum		Mineralogisch-Geologisch M.; Industrieel Ontwerpen; div. Faculteiten.

Maastricht – Nieuwe collecties?

- Jongste universiteit (1976)
- Dec. 1973: aankoop Jezuïeten-bibliotheken voor fl. 3.600.000,-

>> UM in Limburgse context

Opbouw lezing:

- (1) het lot van de oude Limburgse (prive) collecties
- (2) het belang van een wetenschappelijke infrastructuur
- (3) de collecties van de UM
- (4) de rol van de UM

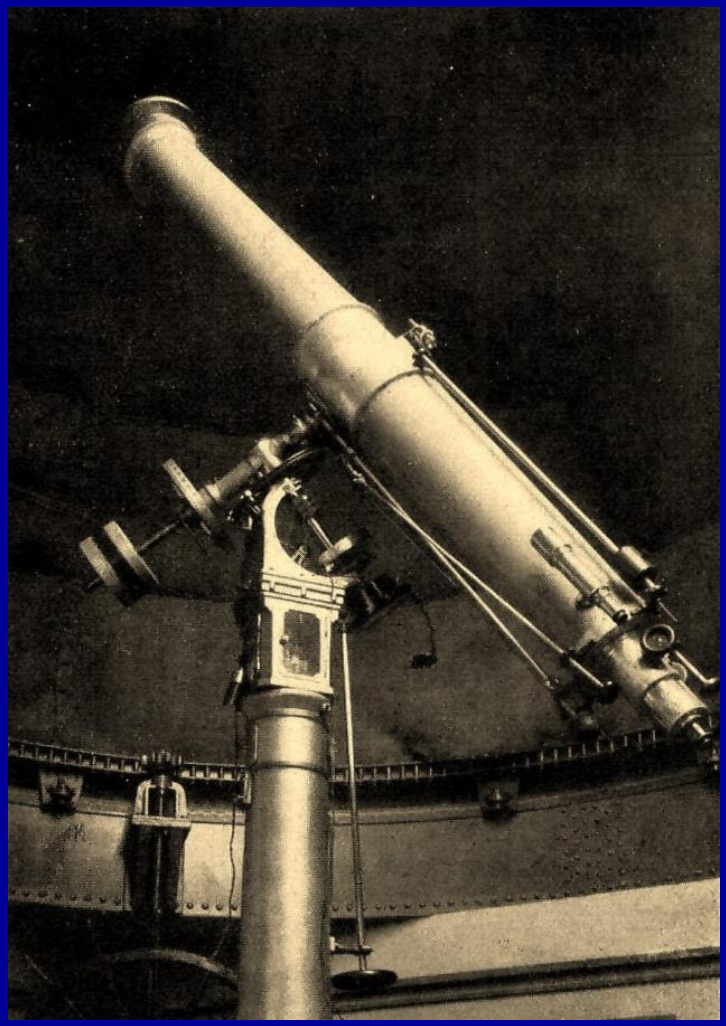

(1) De uittocht van Limburgs erfgoed de ‘teloorgang’

Jaar	Collectie	Lot
1774	Jezuitencollege (boeken)	verspreid
1778	E. Bosc de la Calmette	veiling Londen
1782	J.L. Hoffmann (ook boeken)	Leiden, 1795 Parijs, 1871 London
1784	J.B. Drouin	Teylers, Haarlem
1795	T.J. Godding	Parijs
1795	J.P. Roux	Parijs
1859	F. Henkelius	Paviljoen, Haarlem
1878	J.T. Binkhorst van den Binkhorst	Berlijn
1880c	J. Bosquet	1854 Darwin; 1880 Brussel
1883 en 1897	A.W.G. van Riemsdijk	Utrecht (incl. Bosquet)
1895	J.C. Ubaghs	Brussel, Leuven, Leiden, Bonn, USA

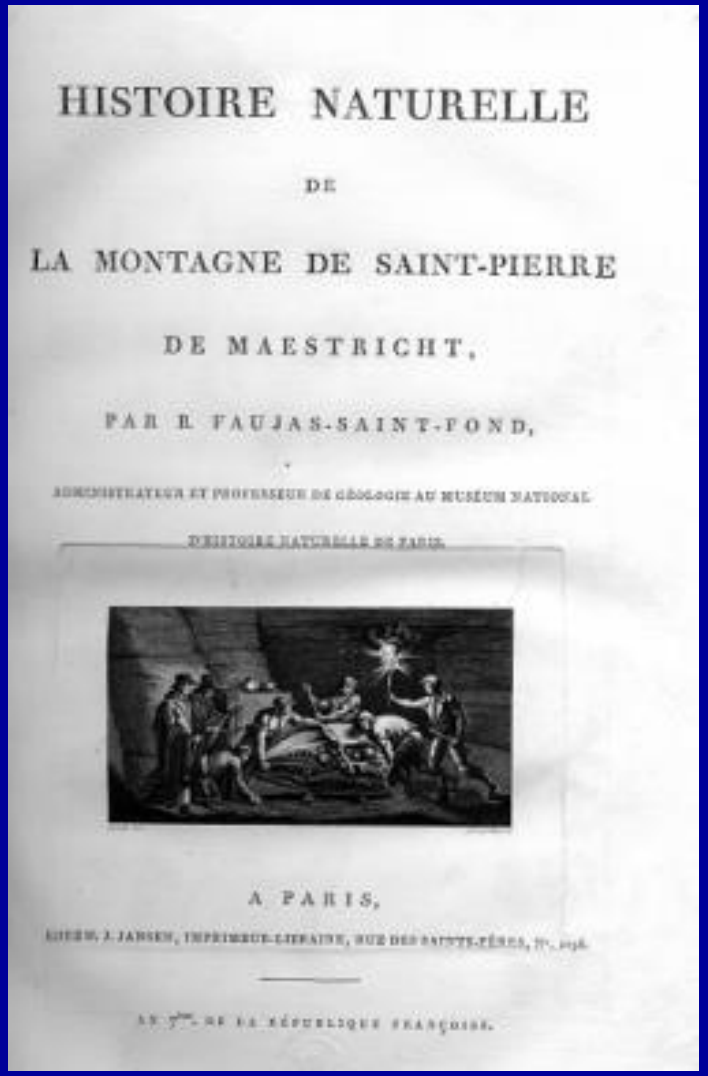
HISTOIRE NATURELLE

DE

LA MONTAGNE DE SAINT-PIERRE

DE MAESTRICHT,

PAR B. FAUJAS-SAINT-FOND,

A PARIS,

(2) Wetenschappelijke instellingen in Limburg vóór de UM: rol in de ‘wederopstanding’

Jaar	Instelling	Lot
1798	Atheneum (Stedelijk) Maastricht	Natuurhist. Museum; Gemeente
1852	Canisianum, Maastricht (Theologicum NL Jezuïeten)	Universiteit Maastricht
1894-1895 (1872)	Ignatius College, Valkenburg Theo+ Phil Du	Natuurhist. Museum; Sterrewacht, Brunsum
1908	Geologisch Bureau voor het Mijngebied	Carbooncoll. W. Jongmans, Naturalis
1912	Natuur-historisch Museum	Still going strong (???)
1939	Centraal Laboratorium, DSM	Bibliotheek verspreid en vernietigd

Atheneum (1798)

- 1798-1817 Ecole Centrale/ Ecole secondaire; 1817-1864 Atheneum; 1864-etc. Stedelijk (HBS + Gym)
- Collecties J.P. Minckelers (1798-1817): fys, chem, paleo
- 1853: jhr. A.W.G. van Riemsdijk, bestuur Athn., wil met Bosquet locaal kenniscentrum ipv Haarlem
- Joseph Hoffmans, 1867-1908 leraar natuurkunde HBS. Laboratorium en instrumenten.
- Deel paleo collecties na 1912 naar Nat. Hist. Mus.
- Na 1950: Gemeentelijke collecties bij Essent

VI. Alambic, mortiers, cornue.

VII. Instruments de physique.

Peter Debije (1884-1966)

- Nobelprijzen scheikunde NL
  - 1901 Henry van ‘t Hoff
  - 1936 Peter Debye
  - 1995 Paul Crutzen
  - 2016 Ben Feringa

- 1896-1901 leerling HBS, natuurkunde van Hoffmans

- Vorige week, Volkskrant: schoolboekje Debye opgedoken in Brno, met veel aantekeningen.

Pas op met ‘decollectioneren’

(a) Veel niet op Google books etc.

(b) Geïllustreerde boeken houden

(c) Let op annotaties

(d) Boek Schüngel is schaars in NL,

UB Maastricht meerdere exempl. > onderzoekje waard + **Stadsarchief !!!**

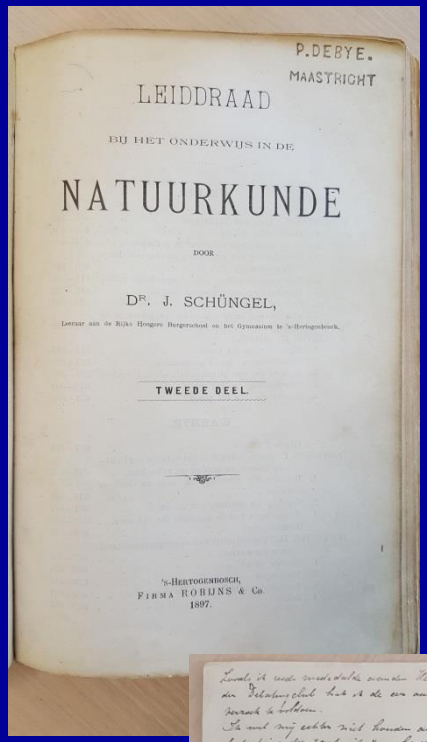
P.DEBYE.
MAASTRICHT

LEIDDRAAD

BIJ HET ONDERWIJS IN DE

NATUURKUNDE

DOOR

Dr. J. SCHÜNGEL,

Leeraar aan de Rijks Hoogere Burgerschool en het Gymnasium te ’s-Hertogenbosch.

TWEEDE DEEL.

’s-Hertogenbosch,
Firma ROBIJNS & Co.
1897.

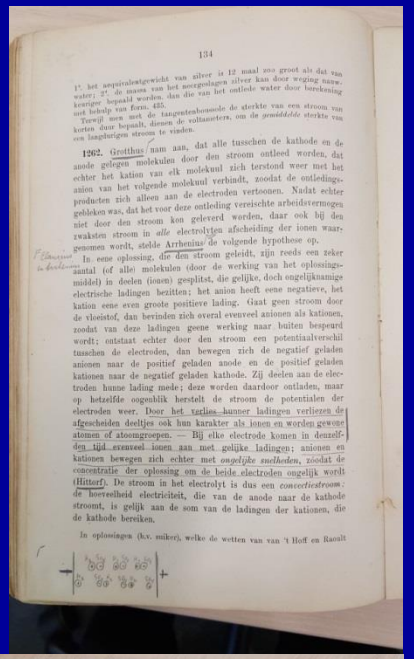
134

1°. het aequivalentgewicht van zilver is 12 maal zoo groot als dat van water; 2°. de massa van het neergeslagen zilver kan door weging worden bepaald worden, dan die van het ontlede water door berekening kwantiteit bepaald worden. 485.

met behulp van form. 485.

Terwijl men met de tangentenbussole de sterkte van een stroom van korten duur bepaalt, dienen de voltameters, om de *gemiddelde* sterkte van een langdurigen stroom te vinden.

1862. Grotthus nam aan, dat alle tusschen de kathode en de anode gelegen molekulen door den stroom ontleed worden, dat echter het kation van elk molekuul zich terstond weer met het anion van het volgende molekuul verbindt, zoodat de ontledingsproducten zich alleen aan de electroden vertoonen. Nadat echter gebleken was, dat het voor deze ontleding vereischte arbeidvermogen niet door den stroom kon geleverd worden, daar ook bij den zwaksten stroom in *alle* electrolyten afscheiding der ionen waargenomen wordt, stelde Arrhenius de volgende hypothese op.

In eene oplossing, die den stroom geleidt, zijn reeds een zeker aantal (of alle) molekulen (door de werking van het oplossingsmiddel) in deelen (ionen) gesplitst, die gelijke, doch ongelijknamige electrische ladingen bezitten; het anion heeft eene negatieve, het kation eene even groote positieve lading. Gaat geen stroom door de vloeistof, dan bevinden zich overal evenveel anionen als kationen, zoodat van deze ladingen geene werking naar buiten bespeurd wordt; ontstaat echter door den stroom een potentiaalverschil tusschen de electroden, dan bewegen zich de negatief geladen anionen naar de positief geladen anode en de positief geladen kationen naar de negatief geladen kathode. Zij deelen aan de electroden hunne lading mede; deze worden daardoor ontladen, maar op hetzelfde oogenblik herstelt de stroom de potentialen der electroden weer. Door het verlies hunner ladingen verliezen de afgescheiden deeltjes ook hun karakter als ionen en worden gewone atomen of atoomgroepen. — Bij elke electrode komen in denzelfden tijd evenveel ionen aan met gelijke ladingen; anionen en kationen bewegen zich echter met *ongelijke snelheden*, zoodat de concentratie der oplossing om de beide electroden ongelijk wordt (Hittorf). De stroom in het electrolyt is dus een *convectiestroom*: de hoeveelheid electriciteit, die van de anode naar de kathode stroomt, is gelijk aan de som van de ladingen der kationen, die de kathode bereiken.

In oplossingen (b.v. suiker), welke de wetten van van ’t Hoff en Raoult

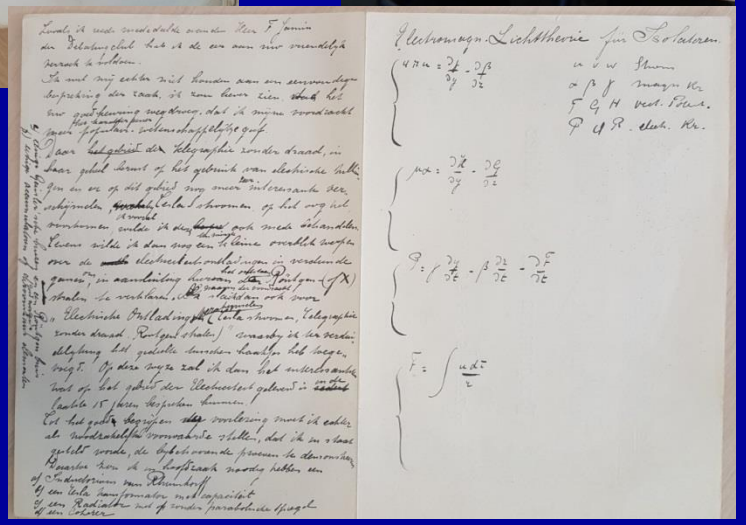
Electromagn. Lichttheorie

Ignatius College Valkenburg (1894)

- 1872 Philosophicum Bleijenbeek, Duitse Jezuïeten
- 1894-1895 Philosophicum en Theologicum Valkenburg

- Erich Wasmann (1859-1931), mierenecoloog

>> collectie Nat.hist. Museum

- Michael Esch (1869-1938), variabele sterren

>> telescoop Volkssterrenwacht Brunssum

- Theo Wulf (1868-1946), lichtmeting, kosmische straling

>> ???

Natuurhistorisch Museum Maastricht (1912)

- 1912 opgericht door Natuurhistorisch Genootschap, later overgedragen Gemeente Maastricht

- Belangrijkste **tehuis** van unieke wetensch. collecties in Limburg
  - bibliotheek
  - Atheneum (schildpad o.a.)
  - herbaria (Bosquet, de Wever) (60.000 vs. 5.000.000 LUW)
  - mieren (Wasmann) (100.000)
  - insecten , vlinders (Willemsen, Prick, etc.) (400.000)
  - krijtcollectie, mosasaurus (5), schildpadden (Bosquet, Ubaghs, Felder, Jagt, etc.) (250.000)

- **Laatste 20 jaar is wetenschappelijke staf zeer ingekrompen. Fusie met CC dreigt. Zijn er goede waarborgen voor de collecties? Rol UM?**

(3) Collecties van de UM

- **Universiteitsbibliotheek (speciale collecties)**
  - Jezuïetenbibliotheek (1973) (ca. 210.000 bd.; Leuven issue)
  - collectie Debye (+ archief in RHCL) (2005 naar UM) (400 tit.)
  - documentatie Charles Eyck (c2000)
  - brieven en handschriften Pierre Kemp (c2000)
  - Hennipman (20.000 bd)
  - WHO collectie (afgestoten)

- **Elders**
  - papier-mâché anatomisch-pathologische modellen van Louis Auzoux (1797-1880)
  - röntgenapparaat Van Kleef (c1900, onderz. met Hoffmans)
  - fotocollecties UM
  - historische voorwerpen UM

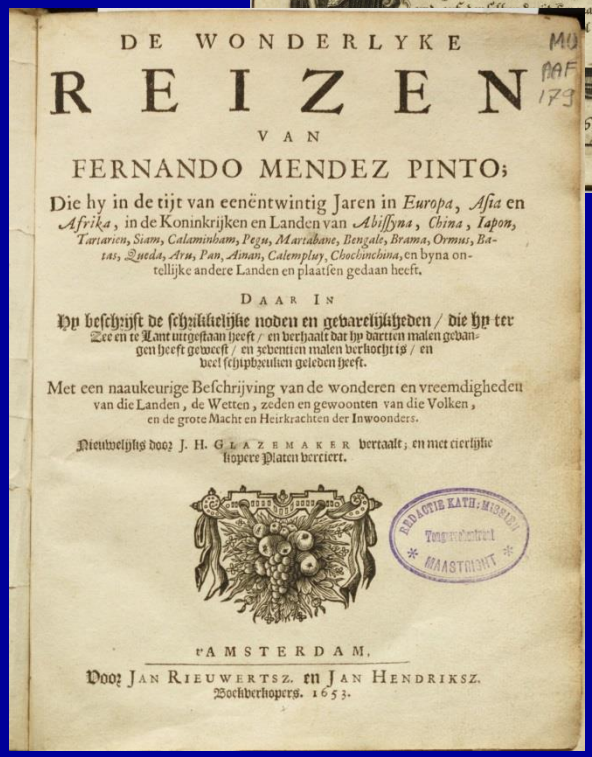

Jezuïetenbibliotheek

- 13 dec. 1973 aangekocht (fl. 3.600.000,-)
- Canisianum (Maastricht), Berchmanianum (Nijmegen), Warmond, Grave
- Breed: theologie, filosofie, geschiedenis, taalwetenschap en letterkunde, rechten, populaire natuurwetenschappen, etc.
- Reisverslagen Jezuïeten én anderen, 16e-20e eeuw
- Prijsbanden (Hageveld, etc.)
- Mercator's *Cosmographic Meditations* (1628)

>> Samenwerking met Limburgensia CC en RHCL: 'Gedrukt in Maastricht'

(4) De rol van de UM

- Eigen collecties
  - Jezuïetencollectie in onderwijs en onderzoek
  - aantrekken van onderzoekers van elder.
  - meer doen met de medische collecties?

- Samenwerking met anderen
  - Natuurhistorisch Mus.
  - Centre Ceramique
  - collectie Stedelijk
  - Museumplein Limburg
  - vb Maastrichtse drukken

Onderwijs en onderzoek

- Project ‘On Expedition’, met Annemieke Klijn: reisboeken uit de Jezuïetencollectie uit 17e, 18e, 19e eeuw
- Mosasaurus van voorbeeld in cursus Philosophy of Science voor studenten MSP, met Natuurhistorisch Museum
- MACCH = Maastricht Center for Arts and Culture, Conservation and Heritage (2014)
- X-stralen onderzoek Hoffmans en Van Kleef. (Jo Wachelder; Harry Hillen)

Meer samenwerking nodig!

- ***Bedreigde of onderbenutte collecties:***
  - Limburgensia collectie CC
  - Gemeentewerken, HBS
  - Natuurhistorisch Museum

- ***Uitholling kennisinfrastructuur bij instellingen:***
  - Limburgensia; SHCL; Natuurhistorisch; Continium?

- ***Teveel aandacht voor korte termijn succesjes (Ger Koopmans' Cultuurnota)***
  - collecties zijn er ook voor volgende generaties!

Ik dank u voor uw aandacht!

Vragen ?